

ระบบการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

พิสุทธิ บุญเจริญ¹

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อันประกอบด้วยจังหวัด ยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล และยี่รวมครอบคลุมไปถึง กลุ่มอำเภอชายแดนประเทศมาเลเซียของจังหวัดสงขลา คือ อำเภอสะเดา เทพา สะบ้าย้อย นาทวี และจะนะนั้น มี ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมากกว่า 80% ของ ประชากรในพื้นที่ ประชาชนเหล่านี้นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามหลักศรัทธาแห่งศาสนานั้น ถือเป็นวิถีชีวิตเลยทีเดียว ยิ่งในการศึกษาอบรมสั่งสอน เกี่ยวกับศาสนาด้วยแล้ว ผู้ปกครองทุกคนจะละเว้นไม่ได้เลย ที่เดียว จึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย อันเป็นการแสดงการศรัทธาและปฏิบัติตามวาระของท่านนะบี ที่ว่า

...การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง...

หรือ...จงศึกษาหาความรู้ตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ...

ดังนั้นประชาชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เหล่านี้ จึงได้สร้างระบบการจัดการศึกษาอิสลาม เพื่อให้บุตรหลานสามารถเข้าศึกษาอบรมในด้านอิสลามศึกษา และสามัญศึกษา

ระบบการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแบ่งออก ได้เป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. ด้านวิชาสามัญ หรือเรียกว่า สามัญศึกษา
2. ด้านวิชาศาสนา หรือเรียกว่า อิสลามศึกษา

ด้านวิชาสามัญ เป็นการจัดการศึกษาตามระบบในแผนการศึกษาแห่งชาติ กล่าวคือ จัดการศึกษาเป็น 4 ระดับ คือ

- ระดับก่อนประถมศึกษา
- ระดับประถมศึกษา
- ระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ
 - มัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลา 3 ปี
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลา 3 ปี
- ระดับอุดมศึกษา

ด้านศาสนาอิสลาม หรือที่เรียกว่า **อิสลามศึกษา** มีการจัดการศึกษาหลายระดับต่อเนื่องกันไปอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกัน ผู้เขียนเรียกว่าเป็น **ระบบการจัดการศึกษาอิสลามศึกษา** มีการจัดเป็น 4 ระดับ ดังนี้คือ

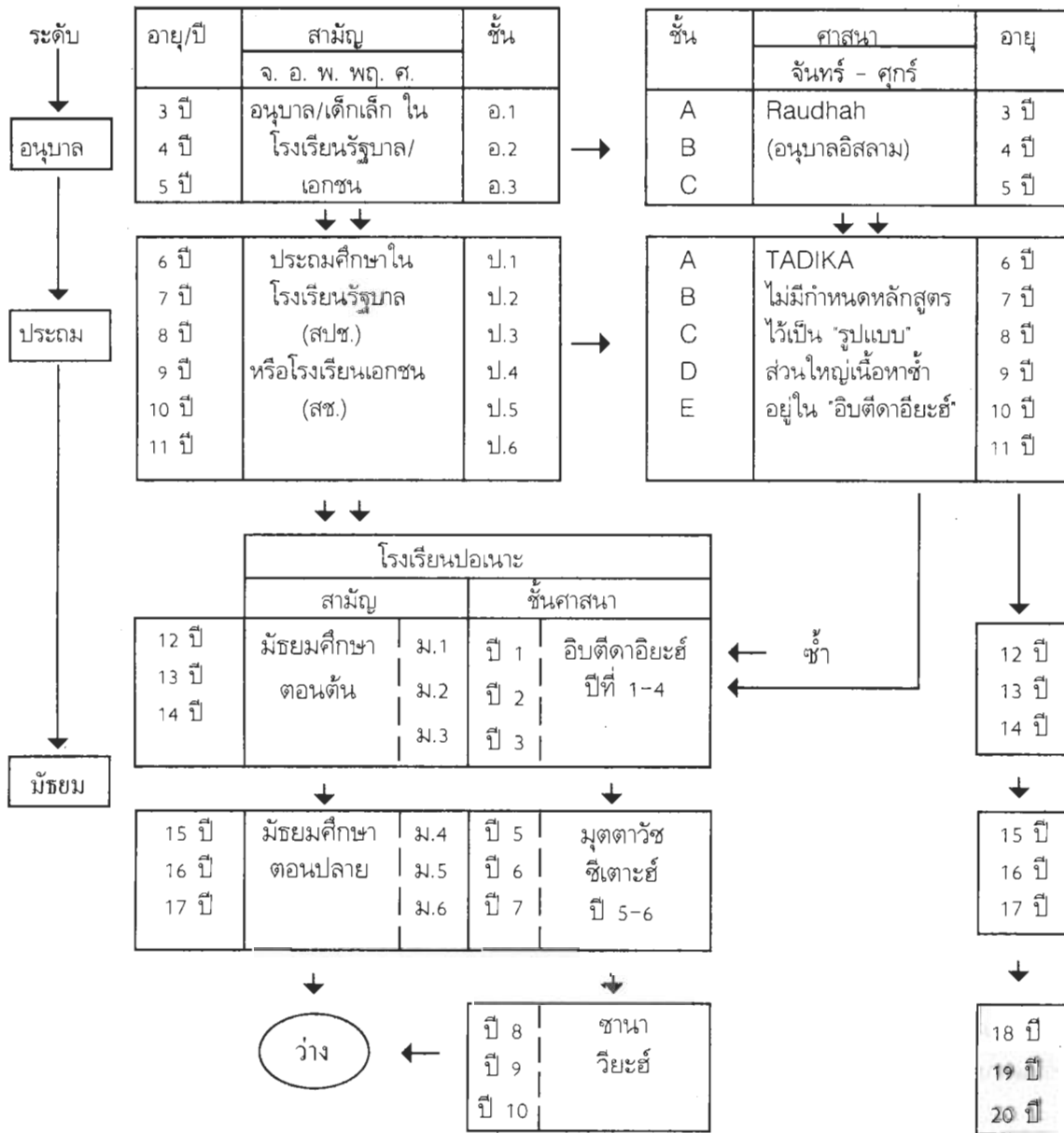
- ระดับเรอฎาะฮ์ (RAUDHAH)
- ระดับตาดิกา (TADIKA)
- ระดับปอเนาะ (PONDOK)
- ระดับอุดมศึกษา (ณ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มอ.ปัตตานี)

การจัดการศึกษาทั้ง 2 ด้านดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นระบบดังแผนภูมิต่อไปนี้

**...การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง...
หรือ...จงศึกษาหาความรู้ตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ...**

¹นักวิชาการศึกษา 8 (ว) รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการศึกษา เขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลา

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของระบบการศึกษาสายสามัญและระบบอิสลามศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน

จากแผนภูมิ 1 อธิบายได้ดังนี้

ด้านวิชาสามัญ มีการจัดการศึกษาเป็น 3 ระดับตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ดังนี้

1. ระดับอนุบาลศึกษา/เด็กเล็ก จัดเป็นชั้นอนุบาล 1-3 อายุประมาณ 3-6 ปี จัดโดยโรงเรียนรัฐบาล สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ปช.) หรือสำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) หรือโรงเรียนสาธิตสังกัดสถาบันราชภัฏ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

2. ระดับประถมศึกษา จัดเป็นชั้น ป.1-ป.6 ผู้เรียนอายุประมาณ 7-11 ปี จัดโดยโรงเรียนรัฐบาล สังกัดส.ปช.หรือ สช.ประเภท 15(1)

3. ระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนปอเนาะ (โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 15(1) และ (2)) จัดเป็น 2 ระดับ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ คือ

3.1 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จัดสอนโดยใช้หลักสูตรต่าง ๆ ถึง 4 หลักสูตร คือ

1) หลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2530 จัดเป็นชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 ในเขตการศึกษา 2 มีจำนวน 25 โรงเรียน

2) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) จัดเป็นชั้น ม.1, ม.2 และ ม.3 ซึ่งในเขตการศึกษา 2 มีจำนวนมาก

3) หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2535 หรือที่เรียกกันว่า **หลักสูตรบูรณาการ** นั้นเอง จัดการเรียนการสอนเป็น 3 ชั้น คือ ม.1, ม.2 และ ม.3 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2535

3.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ 2 หลักสูตร ดังนี้

1) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) จัดเป็นชั้น ม.4, ม.5 และ ม.6 ส่วนใหญ่เปิดสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง

2) หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2535 ซึ่งก็เรียกกันว่า **หลักสูตรบูรณาการ** เช่นเดียวกัน จัดชั้นเรียนเป็นชั้น ม.4, ม.5 และ ม.6 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2535

ด้านศาสนา ที่เรียกว่า **อิสลามศึกษา** มีการจัดการศึกษาออกเป็นระดับ ๆ ต่อเนื่องกันไป เป็นระบบที่เรียกว่า ระบบการจัดการศึกษาอิสลามศึกษา โดยจัดเป็นระดับชั้นดังนี้

1. **ระดับเราะฎาะฮ์ (RAUDHAH)** ผู้เขียนขอเรียกว่า อนุบาลอิสลาม มีลักษณะสำคัญดังนี้

1) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานชาวไทยมุสลิมในวัยก่อนประถมศึกษา ซึ่งก็คือวัยอนุบาล อายุประมาณ 2-6 ปี

2) การดำเนินการมี 2 ลักษณะ คือ

2.1) จัดโดยเอกชน ไม่ขึ้นตรงต่อมัสยิดใด ๆ บางแห่งจัดรถรับ-ส่งโดยผู้ปกครองจ่ายค่ารถรับ-ส่ง ค่าอาหารกลางวัน และค่าธรรมเนียม ค่าเล่าเรียนด้วย

2.2) จัดโดยมัสยิด ตามระเบียบกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2538 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2538 ซึ่งจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นค่าตอบแทนครูที่เลี้ยงตามระเบียบ

3) การแต่งกายของผู้ชายและผู้หญิงมีลักษณะดังนี้

3.1) ชาย ส่วนใหญ่มุ่งกางเกงขายาว สีเข้ม เช่น น้ำเงิน ดำ สวมเสื้อสีขาว

3.2) หญิง ส่วนใหญ่มุ่งกระโปรงยาวสีพื้น เช่น ดำ เทา น้ำเงิน สวมเสื้อสีขาว ใช้ผ้าคลุมศีรษะซึ่งเรียกว่า ผ้าดาวะห์

4) การจัดโดยมัสยิด เป็นการจัดการศึกษา นอกกรอบ ส่วนที่เอกชนเป็นผู้จัดบางแห่งจัดในระบบอนุบาล แต่บางแห่งนอกกรอบ

5) ปกติเปิดสอน 5 วัน คือ วันอาทิตย์-พฤหัสบดี หยุดวันศุกร์และวันเสาร์ แต่ก็ยังมีบางแห่งในบางพื้นที่เปิด-ปิดต่างจากนี้ เช่น ปิดวันเสาร์-อาทิตย์ ตามราชการ

6) หลักสูตร ใช้หลักสูตรที่เรียกว่า **แนวการจัดประสบการณ์** เหมือนโรงเรียนอนุบาลทั่วไป แต่ได้สอดแทรกเรื่องเกี่ยวกับศาสนาอิสลามเบื้องต้น อันเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็ก

7) เป็นการจัดการศึกษาในระดับต่ำกว่า ตาดีกา (TADIKA) ซึ่งตาดีกาเป็นเด็กวัยประถมศึกษา

8) ครูผู้สอนบางพื้นที่เรียก **เจ๊ะฮู** หรือครูที่เลี้ยง เป็นผู้จัดหาแบบเรียน หนังสือเรียน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นภาษามลายูและภาษารูมี (RUMANIZE LANGUAGE) ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้อักษรภาษาอังกฤษมาผสมกันตามคำและเสียงพูดของชาวมลายูนั่นเอง

9) ครูผู้สอน หรือเจ๊ะฮู หรือครูที่เลี้ยง ได้รับค่าตอบแทนจากเจ้าของโรงเรียน ไม่ใช่จากเงินชากาด

10) ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษามลายูท้องถิ่น (สื่อภาษาพูด) และมลายูกกลาง (สื่อภาษาเขียน)

11) จัดชั้นเรียนเป็น ชั้น A B C D หรือ ชั้น 1, 2, 3 หรือ 4 ตามแต่พื้นที่ที่กำหนด

สำหรับเรอฎาฮ์ (RAUDHAH) ลักษณะตามข้อ 2.2 ที่จัดโดยมัสยิด ตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด พ.ศ.2538 นั้น รัฐได้ให้การอุดหนุนเป็นเงินค่าตอบแทนครูที่เลี้ยงตามระเบียบกำหนด โดยศูนย์อบรมเด็กดังกล่าวนี้จะต้องใช้หลักสูตรหรือที่เรียกว่า แนวการจัดประสบการณ์ที่กรมการศาสนา กำหนดไว้เป็นแนวทางและถือปฏิบัติตามที่ระเบียบกำหนดไว้

2. ระดับ ตาดีกา (TADIKA)

คำว่า TADIKA เป็นคำย่อของคำภาษามลายูที่ว่า

TA ย่อมาจากคำว่า TAMAN (อ่านว่า ตามัน) แปลว่า สถานที่อบรม หรือ สวน หรือ สถานที่

DI ย่อมาจากคำว่า DIDIKAN (อ่านว่า ดี ดิกัน) แปลว่า การฝึกอบรม

KA ย่อมาจากคำว่า KANAK KANAK (อ่านว่า กานัก กานัก) แปลว่า เด็ก ๆ

ตาดีกามีลักษณะดังต่อไปนี้

1) เป็นการจัดการศึกษานอกระบบ
2) ส่วนใหญ่เปิดสอนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ แต่บางแห่งในบางพื้นที่เปิดสอนในตอนเช้า เวลา 07.00-8.00 น. ในวันจันทร์-วันศุกร์ และมีบางที่เปิดสอนหลังเลิกเรียนทุกวันคือเวลาระหว่าง 16.00-17.30 น. ในวันจันทร์-วันศุกร์

3) ผู้เรียนมีอายุ 7-11 ปีโดยประมาณ ซึ่งก็คือเด็กนักเรียนในวัยประถมศึกษาภาคบังคับ ซึ่งในวันจันทร์-ศุกร์เด็กเหล่านี้จะไปเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามปกติ แต่ในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และก่อนหรือหลังจากเลิกเรียนชั้นประถมศึกษาภาคบังคับ พวกเขาจะต้องไปเรียนตาดีกาในมัสยิดประจำหมู่บ้านอีก

4) จัดชั้นเรียนเป็นชั้น A B C D E F หรือ ชั้น 1 2 3 4 5 หรือ 6 ตามแต่มีลยิดจะกำหนดเอง

5) ยังไม่มีหลักสูตรเป็นบรรทัดฐาน การเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ที่เรียกกันว่า เจ๊ะซู เป็นผู้กำหนดและจัดหาแบบเรียน หนังสือเรียนตามแต่จะหาได้ ซึ่งเท่าที่ได้พบเห็นทั่วไป เป็นแบบเรียนของต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย ลิเบีย อียิปต์ อินโดนีเซีย อิรัก หรือที่เป็นของไทยก็มีอยู่บ้างเช่นกัน

6) เนื้อหาสาระที่สอน ส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาสาระที่ใช้เรียนใช้สอนกันในระดับอิตดาอียะฮ์ในโรงเรียนปอเนาะนั่นเอง

ดังนั้น เมื่อนักเรียนเหล่านี้เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเรียนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนปอเนาะแล้ว เขเหล่านั้นก็จะเรียนเนื้อหาสาระที่ซ้ำกับสิ่งที่ได้เรียนมาแล้วในระดับตาดีกาเป็นส่วนใหญ่ ซ้ำมากบ้างหรือน้อยบ้างก็ขึ้นอยู่กับแต่ละตาดีกาหรือแล้วแต่โรงเรียนปอเนาะแต่ละแห่ง

7) เด็กนักเรียนจากตาดีกาส่วนใหญ่จะได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนปอเนาะ

3. ระดับปอเนาะ (PONDOK) การจัดการศึกษาในระบบปอเนาะ มีลักษณะสำคัญดังนี้

1) ผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนจบมาจากตาดีกา (TADIKA)

2) ผู้เรียนเป็นผู้ที่จบการศึกษามาบังคับ ระดับประถมศึกษามาแล้วมีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่อยู่ในวัยมัธยมศึกษา

3) ใช้หลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ดังต่อไปนี้คือ

3.1) หลักสูตร กิดาบ หรือ

3.2) หลักสูตร อิสลามศึกษาตอนต้น

(อิตดาอียะฮ์) พ.ศ.2523 ใช้เวลาเรียน 4 ปี คือ ปีที่ 1 2 3 และ 4 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อเรียนจบตามหลักสูตรนี้แล้ว ก็จะได้รับประกาศนียบัตรอิสลามศึกษาตอนต้นของกระทรวงศึกษาธิการ

3.3) หลักสูตร อิสลามศึกษา

ตอนกลาง (มุตาวัซซีเตาะห์) พ.ศ.2523 ใช้เวลาเรียน 3 ปี

คือ ปีที่ 5 6 และ 7 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อเรียนจบหลักสูตรนี้แล้ว ก็จะได้รับประกาศนียบัตรอิสลามศึกษาตอนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ

3.4) หลักสูตร อิสลามศึกษา ตอนปลาย (ชานาวิยะฮ์) พ.ศ.2523 ใช้เวลาเรียน 3 ปี คือ ปีที่ 8 9 และ 10 ตามลำดับ เมื่อจบหลักสูตรนี้แล้ว ก็จะได้รับประกาศนียบัตรอิสลามศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ

ระบบการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาดังกล่าวในปัจจุบันนี้ได้เกิดความซ้ำซ้อนในเนื้อหาวิชาบางส่วนและมีสภาพดังต่อไปนี้คือ

1. เด็กที่เรียนจบตาดีกาแล้วเมื่อได้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนปอเนาะในระดับอิบตีดาอียะฮ์ จำต้องได้เรียนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ซ้ำกันอีก อันทำให้เกิดความเบื่อหน่ายจำเจและเกิดความสูญเปล่าในการจัดการเรียนการสอนเสียเวลาอย่างมาก เด็กที่เรียนในระดับอิบตีดาอียะฮ์นี้จะอยู่ในวัยเดียวกับนักเรียนที่เรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) นั่นเอง

2. เมื่อเด็กเหล่านี้เรียนจบชั้นอิบตีดาอียะฮ์ปีที่ 4 แล้ว หากประสงค์จะเรียนต่อก็จะเข้าเรียนต่อในระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตาวชชีเตาะฮ์) อีกประมาณ 3 ปี หรือมากกว่าเพื่อให้ได้วุฒิต่างศาสนาปีที่ 5 6 หรือ 7 ซึ่งเด็กที่เรียนในระดับมุตาวชชีเตาะฮ์นี้มีอายุระหว่าง 15-17 ปีโดยประมาณ อันอยู่ในวัยเดียวกับนักเรียนที่เรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) นั่นเอง

3. เมื่อเด็กเหล่านี้เรียนจบชั้นมุตาวชชีเตาะฮ์ปีที่ 7 แล้ว หากประสงค์และมีความพร้อมจะเรียนต่อให้สูงขึ้นก็จะเข้าเรียนต่อในระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาวิยะฮ์) อีกประมาณ 3 ปีในชั้นปีที่ 8 9 และ 10 ตามลำดับ

จากการจัดการศึกษาแบบดังกล่าวนี้ ปรากฏว่าเด็กที่เรียนภาคศาสนาในระดับชานาวิยะฮ์นั้น เด็กบางโรงเรียนจะเรียนเฉพาะภาคบ่าย ส่วนในภาคเช้าจะว่าง โดยจะมีเวลา

ว่างดังกล่าวนี้อยู่นานถึง 3 ปีโดยประมาณ แต่บางโรงเรียนก็จะเพิ่มรายวิชาขยายเวลาที่เริ่มต้น โดยเรียนตลอดวัน เหมือนนักเรียนที่เรียนทั้งสองหลักสูตร (ศาสนา-สามัญ)

แนวทางปรับปรุง แก้ไข

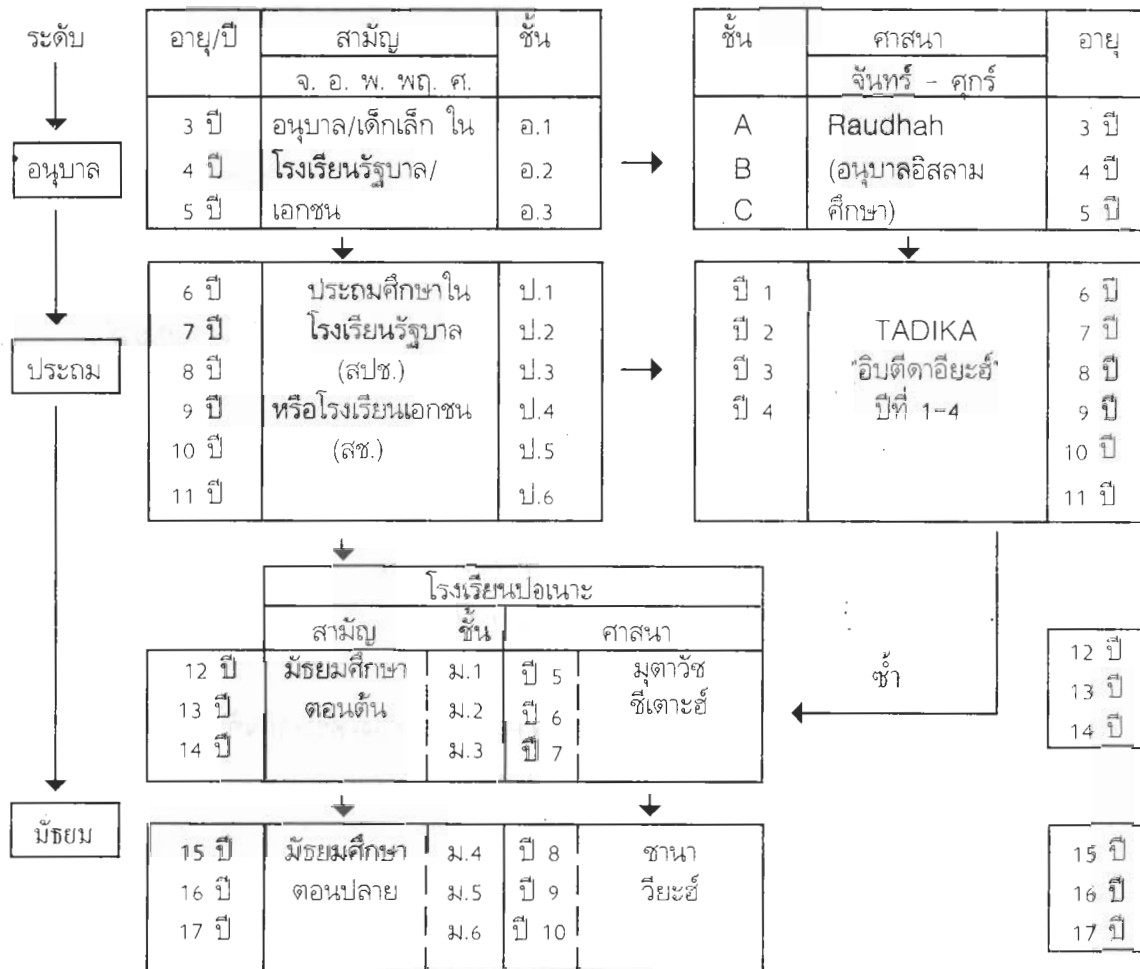
1. จัดและปรับปรุงหลักสูตรตาดีกาและหลักสูตรอิบตีดาอียะฮ์เพื่อลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาดังกล่าว นั่นคือ ต้องปรับหลักสูตรในสาระสำคัญ ดังนี้คือ

- 1) โครงสร้าง
- 2) เนื้อหา สาระ (คำอธิบายรายวิชา)
- 3) เวลาเรียน
- 4) หลักการ
- 5) จุดหมาย
- 6) แนวดำเนินการ

ซึ่งในระดับตาดีกา ต้องปรับปรุงในสาระสำคัญให้ครอบคลุมโครงการ เนื้อหา สาระ เวลาเรียน หลักการ จุดหมายของหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบตีดาอียะฮ์) พ.ศ. 2523 อย่างครบถ้วน อันจะทำให้ให้นักเรียนที่เรียนจบตาดีกาแล้ว เมื่อเข้ามาเรียนต่อในโรงเรียนปอเนาะก็จะได้เรียนต่อในระดับมุตาวชชีเตาะฮ์เลย อันจะส่งผลให้เด็กคนที่เรียนทั้งด้านศาสนาและเรียนด้านวิชาสามัญควบคู่กันสามารถเรียนจบทั้งสองด้านพร้อมกัน นั่นคือเด็กที่เรียนจบชั้นมุตาวชชีเตาะฮ์ (ปีที่ 7) ก็จะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) พร้อมกันเลย ในทำนองเดียวกันเด็กที่เรียนทั้งสองด้านคือด้านศาสนาและด้านวิชาสามัญควบคู่กันในระดับชานาวิยะฮ์ เมื่อจบชั้นปีที่ 10 ก็จะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) พร้อมกันได้เลย ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

2. เมื่อจัดและปรับหลักสูตรดังกล่าวแล้ว ต้องจัดจุดเชื่อมต่อระหว่างตาดีกากับโรงเรียนปอเนาะให้เข้ากัน โดยระบบเอกสาร รบ. หรือรายงานผลการเรียน (TRANSCRIPT) ต่อไป (พิสุทธ์ บุญเจริญ 2539 : 84-89)

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ของระบบการเรียนสายสามัญ และศาสนาในสภาพปัจจุบัน

อ้างอิง

พิสุทธิ บุญเจริญ 2539. ปอเนาะศึกษา (2) เอกสารนโยบายลำดับที่ 329/39 สำนักพัฒนาการศึกษา, เขตการศึกษา 2.